

Szilárdtestfizika II. gyakorlat, 2. zh

2004. május 10.

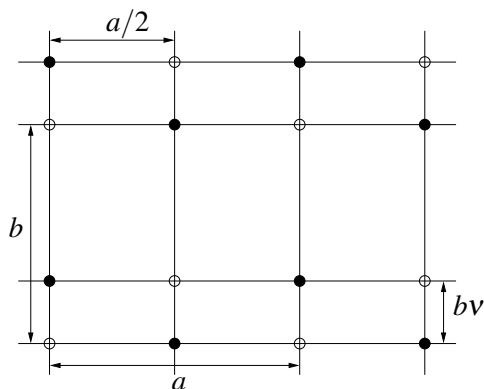
1.feladat

Tekintsük a rézoxid (CuO_2) síkot az (xy) síkban és szűkítsük le az egyes atomok lehetséges elmozdulásait a z -irányra. Vizsgáljuk a $\mathbf{q} = (\frac{\pi}{a}, 0)$ hullámvektorhoz tartozó fononmódusokat, ahol a a rácsállandó!

- Rajzold fel a rézoxid síkot! Határozd meg a bázisát! Hány atomból áll? (3 pont)
- Írd fel az egyes bázisatomok Fourier-térbeli mozgásegyenleteit! ($\mathbf{q} = (\frac{\pi}{a}, 0)$) (5 pont)
- Határozd meg a lehetséges fononmódusok frekvenciáit! ($\mathbf{q} = (\frac{\pi}{a}, 0)$) (3 pont)
- Határozd meg a fenti fononmódusokhoz tartozó sajátvektorokat! (3 pont)

2.feladat

Az ábrán látható kétdimenziós kristály kétféle atomból épül fel (körök és pontok).

legyen v általános (irracionális) paraméter!

- Határozd meg a kristály bázisát! Hány atomból áll? (3 pont)
- Írd fel a rács elemi rácsvektorait! Határozd meg a reciprokrácsot! (2 pont)
- Számítsd ki a szerkezeti tényezőket (körök: f_1 , pontok: f_2)! (4 pont)
- Válaszolj az előző kérdésekre a $v=1/2$ esetben! Hol lesznek ekkor megengedett- illetve tiltott reflexiók a reciprok térben? (3 pont)
- Ekkor a diffrakciós kép kvalitatíve különbözik az általános esettől. Oldd fel a látszólagos ellentmondást az általános esetből kiindulva a $v \rightarrow 1/2$ határátmenetet vizsgálva! (4 pont)

3.feladat

Jégben a hangsebesség 4000 m/s (longitudinális módus). A rácsállandó $a \approx 3$. Mekkora az ehhez tartozó Debye-hőmérséklet? ($k_B = 1.38 \cdot 10^{-23} \text{ J/K}$, $h = 6.626 \cdot 10^{-34} \text{ Js}$) (10 pont)

Szilárdtestfizika II. gyakorlat, 2. pótzh

2004. május 17.

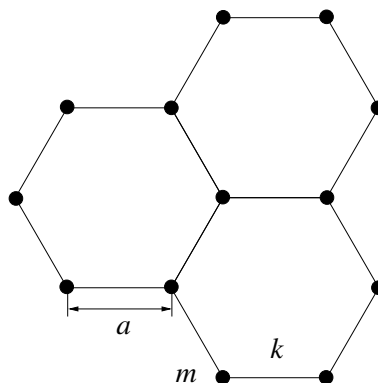
1.feladat

Tekintsük az fcc rácú C_{60} molekula Röntgen szórási képét.

- Számítsd ki a C_{60} molekula atomi szórási tényezőjét ($f(\Delta\mathbf{k})$), feltételezve, hogy az elektronok a fullerén labda felületén egyenletes töéssűrűséget létrehozva helyezkednek el. (Minden szénatomnak 6 elektronja van, $R_{Full} = 0.35\text{nm}$.) (5 pont)
- Határozd meg a reciprokrácsot! Milyen $\Delta\mathbf{k}$ szórásvektorokra kapunk intenzitás-maximumokat az fcc rácson? (5 pont)

2.feladat

Vizsgáljuk a hatszöges grafitsík síkra merőleges kitéréseihez tartozó fononmódusait a megfeszített rugós modellben.

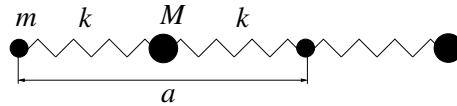

- Határozd meg a bázist és az elemi rácsvektorokat! Hány atomból áll az elemi cella? Számítsd ki a reciprokrács elemi rácsvektorait! Hány darab és milyen fononmódus(ok) van(nak) a rendszerben? (3 pont)
- Írd fel a bázisatomok mozgásegyenletét Fourier-térben általános $\mathbf{q}$ hullámszámvektorra! (4 pont)
- Határozd meg a fononmódusok frekvenciáit és a hozzájuk tartozó atomi elmozdulás vektorokat $\mathbf{q} = 0$ -ra! (5 pont)
- Mutasd meg, hogy létezik olyan fononmódus, ahol csak az atomok fele végez rezgést! Mekkora az ehhez tartozó fononfrekvencia és mekkorák az egyes atomok elmozdulásvektorai? (4 pont)
- +. Mutasd meg, hogy van egy teljes fononág (azaz van a Brillouin-zónában olyan irány), amelyben az elemi cella atomjai ugyanolyan kitérést végeznek! Rajzold be a kristálysíkba, hogy milyen irányban propagál ez a módus! Határozd meg a fononág energia diszperzióját! Diskutáld a kapott eredményt! (4 pont)

3.feladat

Az ábrán látható kétatomos lánc ($M = 2m$) diszperziós relációja

$$\omega_{1,2}^2 = k \left[\left(\frac{1}{m} + \frac{1}{M} \right) \pm \sqrt{\left(\frac{1}{m} + \frac{1}{M} \right)^2 - \frac{4}{mM} \sin^2 \frac{qa}{2}} \right].$$

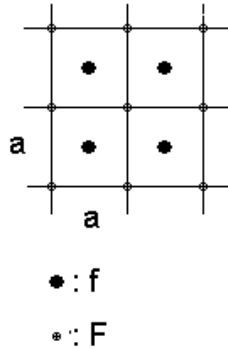
- Hány darab fononág van a rendszerben? Miért? Nevezd meg őket! (2 pont)
- Határozd meg a $\mathbf{q} = 0$ hullámszámhoz tartozó frekvenciákat! Milyen ág(ak)hoz tartoznak ezek? (3 pont)
- Számítsd ki a hangsebességet! (4 pont)
- Számítsd ki az akusztikus ág állapotűrűségét kis hullámszámok esetén! (3 pont)
- Határozd meg a Debye-frekvenciát k és m függvényében! (2 pont)

Szilárdtestfizika II. gyakorlat, 2. zh

2005. május 9.

1.feladat

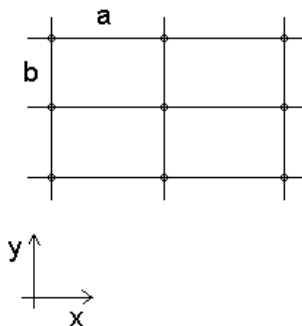
Tekintsük az alábbi, kétféle atomot tartalmazó két dimenziós kristályt!

- Az atomokat homogénean töltött r_0 sugarú, f illetve F töltéssűrűségű gömbbel modellezzük. Adjuk meg a kétféle atom atomi szórási tényezőjét. (4 pont)
- Határozzuk meg az elemi cellát és a reciproktér rácsot! (3 pont)
- Számoljuk ki az elemi cellát jellemző szerkezeti tényezőt! (4 pont)
- Milyen $\Delta \mathbf{k}$ szórásvektorokra kapunk intenzitás-maximumokat? (4 pont)
- +. Mit tapasztalsz, $F = f$ és $F = -f$ esetén? Van-e fizikai jelentése az $F = -f$ esetnek? (4 pont)

2.feladat

Vizsgáljuk az alábbi "téglalaprács" síkbeli kitéréseihez tartozó fononmódusait a megfeszített rugós modellben. Csak első szomszédokat összekötő rugókat tételezzük fel. Az x irányú elsőszomszédok közötti rugókat a rugóval párhuzamos illetve arra merőleges elmozdulások esetén k_1 és k_2 rugóállandók írják le. Az y irányú rugók párhuzamos illetve merőleges visszatérítő erejét $\frac{a}{b}k_1$ és $\frac{a}{b}k_2$ állandók jellemzik.

- Írd fel egy kiszemelt atom mozgásegyenletét az x és y irányokra. (5 pont)
- Írd fel a mozgásegyenleteket Fourier-térben általános $\mathbf{q}$ hullámszámvektorra! (4 pont)

- c. Határozd meg a fononmódusok frekvenciáit! (3 pont)
- d. Számold ki a hangsebességet x és y irányban terjedő longitudinális és transzverzális módusok esetén is! (3 pont)
- + . Mit tapasztalsz, az $\frac{a}{b} \rightarrow 1$ határesetben? (3 pont)

3.feladat

Tekintsük az egyatomos hiperkübös kristályt tetszőleges N dimenzióban.

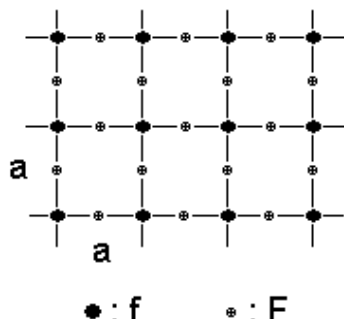
- a. Hány akusztikus és optikai fononágunk van a rendszerben? (4 pont)
- b. Határozd meg a fonon állapotsűrűséget a Debye-modellben! (6 pont)

Szilárdtestfizika II. gyakorlat, 2. pótzh

2005. május 23.

1.feladat

Tekintsük az alábbi ábrán látható CuO_2 síkot!

- Az atomokat r_0 sugarú, f illetve F felületi töltéssűrűségű gömbhélyval modellezzük. Adjuk meg a kétféle atom atomi szórási tényezőjét. (4 pont)
  - Határozzuk meg az elemi cellát és a reciproktér rácsot! (3 pont)
  - Számoljuk ki az elemi cellát jellemző szerkezeti tényezőt! (4 pont)
  - Milyen $\Delta \mathbf{k}$ szórásvektorokra kapunk intenzitás-maximumokat és minimumokat? (4 pont)
- +. Mekkora az atomi szórási tényező, ha az atomokat r_0 sugarú $\rho(r) = r/(\pi r_0^4)$ töltéssűrűségű gömböknek tekintjük? (4 pont)

2.feladat

Vizsgáljuk a fenti CuO_2 sík síkra merőleges kitéréseihez tartozó fononmódusait a megfeszített rugós modellben. Csak első szomszédokat összekötő rugókat tételezzünk fel.

- Írd fel az elemi cella atomjainak mozgásegyenletét a síkra merőleges irányban! (5 pont)
  - Az elemi cella atomjainak elmozdulását síkhullám alakban keresve írd fel a mozgásegyenleteket Fourier-térben általános $\mathbf{q}$ hullámszámvektorra! (5 pont)
  - Hány darab akusztikus és optikai fononágat kapunk? Határozd meg a fononmódusok frekvenciáit! (5 pont)
- +. Hány akusztikus és optikai módust kapunk, ha a síkra merőleges kitérések helyett a síkbelieket vizsgáljuk? Hány dimenziós a dinamikus mátrix, ha a síkbeli és síkra merőleges rezgéseket egyaránt tekintjük? (4 pont)

3.feladat

Tekintsünk egy speciális diszperziójú akusztikus fononágat izotróp kristályban!

- Számítsd ki a fonon állapotossűrűséget 2 és 3 dimenzióban az alábbi diszperziós reláció esetén!
 $\omega(\mathbf{q}) = \alpha q + \beta q^2$, ahol $q = |\mathbf{q}|$ (5 pont)
- Határozd meg a hangsebességet és az állapotossűrűség frekvenciafüggését $\omega \rightarrow 0$ esetben! (5 pont)

Szilárdtestfizika II. gyakorlat, 2.zh

2007. május 15.

1. feladat

Tekintsünk egy egyszerű köbös rácsot egyatomos bázissal és a rácsállandóval.

- Az első szomszédokat összekötő, egyensúlyban is megfeszített rugókat feltételezve számoljuk ki a rendszer dinamikus mátrixának sajátvektorait és a rácsrezgések $\omega(\mathbf{q})$ disz-perziós relációját! (9 pont)
- Adjuk meg $|\mathbf{q}| \rightarrow 0$ esetén az $\omega(\mathbf{q})$ aszimptotikus viselkedését! (4 pont)
- Mondjuk meg az összes fononág esetén, hogy akusztikus vagy optikai rezgést ír le! (4 pont)

2. feladat

Tekintsünk egy olyan háromdimenziós tércentrált köbös rácsot, melyben az atomokat homogén töltésű, r_0 sugarú gömbökkel modellezzük oly módon, hogy a kockák csúcaiban elhelyezkedő atomok $+q$, a kockák középpontjában elhelyezkedők pedig $-q$ töltéssűrűséggel rendelkeznek.

- Számítsd ki a kétféle atom atomi szórási tényezőjét! (4 pont)
- Határozd meg az elemi cellát és a reciprok rácsot! (3 pont)
- Számold ki az elemi cellát jellemző szerkezeti tényezőt! (4 pont)
- Milyen $\mathbf{k}$ szórásvektorokra kapunk intenzitás-maximumokat, illetve intenzitás minimumokat? Milyen felületeket határoznak meg ezek a pontok a szórásvektorok terében? (4 pont)

3.feladat

Egy 1 dimenziós lánc esetén a láncirányú rácsrezgéseket a következő diszperziós reláció írja le: $\omega(q) = \alpha \cdot q \cdot \cos(qa)$.

- Számítsd ki a fenti diszperziós relációval leírt fononállapotok állapotsűrűségét! (7pont)
- Add meg a láncirányú rezgések hangsebességét! (3pont)

Szilárdtestfizika II. gyakorlat, pótzh

2007. május 21.

1. feladat

Tekintsünk egy 1 dimenziós végtelen láncot, melyet kétféle, felváltva elhelyezkedő atom épít fel (1-2-1-2-1-2) és atomok távolsága a . A láncban az első szomszédokat k_1 , a másodsomszédokat k_2 rugóállandójú rugó köti össze.

- Számoljuk ki a rendszer dinamikus mátrixának ortogonális sajátvektorait és a rácsrezgések $\omega(\mathbf{q})$ diszperziós relációját! (8 pont)
- Adjuk meg $|\mathbf{q}| \rightarrow 0$ esetén az $\omega(\mathbf{q})$ aszimptotikus viselkedését! (4 pont)
- Mondjuk meg az összes fononág esetén, hogy akusztikus vagy optikai rezgést ír le! (3 pont)

2. feladat

Tekintsünk egy háromdimenziós egyszerű köbös rácsot a rácsállandóval. A kristály bázisát egy oktaéder 6 csúcsán illetve az oktaéder középpontjában elhelyezkedő atomok alkotják. A csúcsban lévő atomi szórástényezője $-f$, míg a középpontban lévőé $6f$. Az oktaéder szemközti csúcsainak távolsága pont a rácsállandó, a .

- Határozd meg a reciproktér rácsot és add meg az elemi reciproktér rácsvektorokat! (3 pont)
- Számold ki az elemi cellát jellemző szerkezeti tényezőt! (4 pont)
- Rajzold fel a szerkezeti tényező hullámszám függését a k -térbeli $(1 \ 1 \ 1)$ irányban! (4 pont)
- Milyen $\mathbf{k}$ reciproktér rácsvektorokra eredményez a szerkezeti tényező kioltást az intenzitásban? (4 pont)

3. feladat

Egy 1 dimenziós lánc esetén a láncirányú rácsrezgéseket a következő diszperziós reláció írja le: $\omega(q) = \sin(|q|a) + \cos(|q|a)$, ahol a a rácsállandó.

- Számítsd ki a fenti diszperziós relációval leírt fononállapotok állapotssűrűségét! (7pont)
- $\omega(|q| = 0)$ esetet vizsgálva mondd meg milyen módust ír le a fenti kifejezés! (3pont)

Szilárdtestfizika II. gyakorlat, 2. zh

2008. május 13.

1.feladat

Tekintsük az a rácsállandójú szabályos (2D) háromszöggrács rezgéseit! Az atomokat elsőszomszédjukkal egyensúlyban is feszített rúgok kötik össze (F_0 előfeszítéssel).

- Határozd meg a bázist, rácsvektorokat, a reciprok rácsot és a Brillouin zónát! (4 pont)
- Írd fel a mozgásegyenleteket a kristályrács síkjára merőleges kitérések esetén! (3 pont)
- Határozd meg a diszperziós relációt! Milyen módust/módusokat kaptál? (3 pont)
- Vizsgáld a $q \rightarrow 0$ esetet! Mutasd meg, hogy kis q -ra izotróp a diszperziós reláció és számítsd ki a hangsebbséget! (4 pont)

2.feladat

Tekintsük a gyémánt szerkezetét. (Segítség: a gyémánt kristályrácsa fcc két atomos bázissal, ahol az egyik atom az origóban, a másik az a rácsállandójú konvencionális köbös cella testátlóját negyedelő pontban van.)

- Rajzolj le vázlatosan a gyémánt szerkezetet, add meg az elemi cellát és a bázist! (3 pont)
- Számítsd ki az fcc szerkezet reciprok rácsának bázisvektorait! (3 pont)
- Határozd meg a gyémánt szerkezeti tényezőjét! (Útmutatás: az fcc rács reciprokrácsának bázisvektorait jelöljük g_1, g_2, g_3 -mal. Add meg azokat a h, k, l értékeket, amelyekre a $G = hg_1 + kg_2 + lg_3$ irányban kapunk röntgen diffrakciós csúcsot!) Ábrázold a reciprok rácson a megfelelő intenzitás értékeket! (4 pont)
- A gyémánttal azonos szerkezetű GaAs-ban a Ga és As atomi szórási tényezője különböző. Hogyan módosul a röntgen szórási kép GaAs-et vizsgálva a gyémánthoz képest? (4 pont)

3.feladat

Tekintsünk egy speciális diszperziójú fononágot!

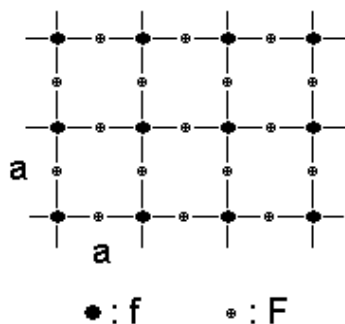
- Számítsd ki a fonon állapotszámot 3 dimenzióban az alábbi diszperziós reláció esetén!
 $\omega(\mathbf{q}) = \sum_i \alpha_i^2 q_i^2$, ahol az i indexek a koordinátákat jelölik (x, y, z) (4 pont)
- Számítsd ki a fonon állapotsűrűséget 3 dimenzióban az előbbi diszperziós reláció esetén! (3 pont)
- Határozd meg a kapott állapotsűrűség segítségével az alacsonyhőmérsékleti fahő hőmérsékletfüggését (a belső energia kifejezés segítségével)! (5 pont)
- Milyen fahőjárulékot kapunk a következő diszperziós reláció esetén: $\omega(\mathbf{q}) = \Delta + \sum_i \alpha_i^2 q_i^2$? (5 pont)

Szilárdtestfizika II. gyakorlat, 2. pótzh

2008. május 13.

1.feladat

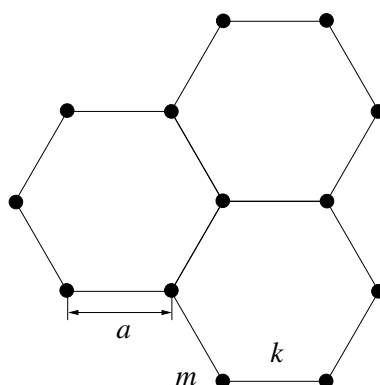
Tekintsük az alábbi ábrán látható CuO_2 síkot!

- Határozd meg az elemi cellát és a reciprokrácsot! (3 pont)
- Számold ki az elemi cellát jellemző szerkezeti tényezőt, ha az atomi szórási tényező az oxigén és a réz esetén F ill f ! (4 pont)
- Milyen $\Delta \mathbf{k}$ szórásvektorokra kapunk intenzitás-maximumokat és minimumokat? (4 pont)
- Add meg a kétféle atom atomi szórási tényezőjét, ha az atomokat r_0 sugarú, f illetve F felületi töltésű gömbhellyal modellezzük (a töltéeloszlást modellezd Dirac-delta eloszlással)! (4 pont)

2.feladat

Vizsgáljuk a hatszöges grafitsík síkra merőleges kitéréseihez tartozó fononmódusait a megfeszített rugós modellben.

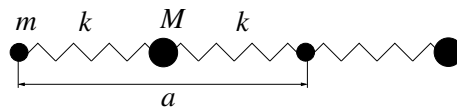
- Határozd meg a bázist és az elemi rácsvektorokat! Hány atomból áll az elemi cella? Számítsd ki a reciprokrács elemi rácsvektorait! Hány darab és milyen fononmódus(ok) van(nak) a rendszerben? (3 pont)
- Írd fel a bázisatomok mozgásegyenletét Fourier-térben általános $\mathbf{q}$ hullámszámvektorra! (4 pont)

- c. Határozd meg a fononmódusok frekvenciáit és a hozzájuk tartozó atomi elmozdulás vektorokat $\mathbf{q} = 0$ -ra! (5 pont)
- +. Mutasd meg, hogy létezik olyan fononmódus, ahol csak az atomok fele végez rezgést! Mekkora az ehhez tartozó fononfrekvencia és mekkorák az egyes atomok elmozdulásvektorai? (4 pont)

3.feladat

Az ábrán látható kétatomos lánc ($M = 2m$) diszperziós relációja

$$\omega_{1,2}^2 = k \left[\left(\frac{1}{m} + \frac{1}{M} \right) \pm \sqrt{\left(\frac{1}{m} + \frac{1}{M} \right)^2 - \frac{4}{mM} \sin^2 \frac{qa}{2}} \right].$$

- a. Hány darab fononág van a rendszerben? Miért? Nevezd meg őket! (2 pont)
- b. Határozd meg a $\mathbf{q} = 0$ hullámszámhoz tartozó frekvenciákat! Milyen ág(ak)hoz tartoznak ezek? (3 pont)
- c. Számítsd ki a hangsebességet! (4 pont)
- d. Számítsd ki az akusztikus ág állapotosságát kis hullámszámok esetén! Határozd meg erre a fononágra a Debye-frekvenciát k és m függvényében! (6 pont)

Szilárdtestfizika II. gyakorlat, gyakIV 2. zh témaköre
2008. május 28.

1.feladat

A kálium (K) tércentrált köbös rácsban kristályosodik, a köbös cella oldaléle $a = 0.52\text{nm}$.

- a. A K atom elektroneloszlását közelítsük egy homogénean töltött $r_0 = 0.46\text{nm}$ sugarú, q töltésű gömbbel. Számítsd ki az atom Röntgen-szórási alaktényezőjét! (5 pont)
- b. A kristályon szórás kísérletet végzünk $\lambda = 0.1\text{ nm}$ hullámhosszú Röntgen sugarakkal. Határozd meg a köbös cella $[111]$, $[200]$, $[211]$ reflexióihoz tartozó $\sin \theta$ értékét, ahol 2θ a bejövő- és a szórt Röntgensugarak által bezárt szög! (Emlékeztetőül: a $[hkl]$ reflexió az a reflexió, amelyet a $\mathbf{G} = h\mathbf{g}_1 + k\mathbf{g}_2 + l\mathbf{g}_3$ szórás vektorral kapunk, ahol a $\mathbf{g}_i$ vektorok a reciprokrács primitív translációs vektorai.) (6 pont)
- c. Mekkora az előző alkérdés három reflexiójának relatív intenzitása? (5 pont)

2. feladat

Tekintsünk egy egyszerű köbös rácsot egyatomos bázissal és a rácsállandóval.

- a) Az első szomszédokat összekötő, egyensúlyban is megfeszített rugókat feltételezve (melyeket k_1 illetve k_2 rugóállandó jellemez a velük párhuzamos illetve a rájuk merőleges elmozdulások esetén) számold ki a rendszer dinamikus mátrixának sajátvektorait és a rácsrezgések $\omega(\mathbf{q})$ diszperziós relációját! (6 pont)
- b) Add meg $|\mathbf{q}| \rightarrow 0$ esetén az egyes fononágakra $\omega(\mathbf{q})$ aszimptotikus viselkedését! (4 pont)
- c) Mondd meg az összes fononág esetén, hogy akusztikus vagy optikai rezgést ír le illetve hogy transzverzális vagy longitudinális rezgésről van szó! (4 pont)

3.feladat

Egy 1 dimenziós lánc esetén a láncirányú rácsrezgéseket a következő diszperziós reláció írja le: $\omega(q) = \alpha \cdot |\sin(qa)| + \beta \cdot [1 - \cos(qa)]$.

- a) A $|q| \rightarrow 0$ határesetben számítsd ki a fenti diszperziós relációval leírt fononállapotok állapotsűrűségét! (7pont)
- b) Add meg a láncirányú rezgések hangsebességét! (3pont)

Szilárdtestfizika gyakorlat, 1. zh

2008. október 22.

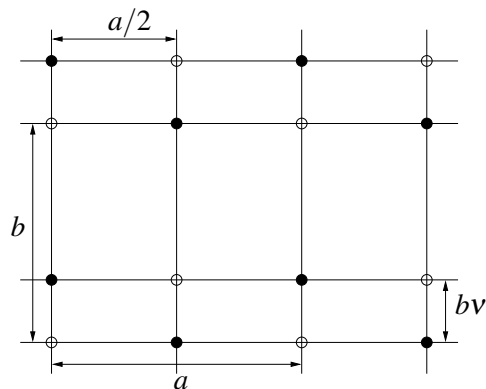
1.feladat

Egy kristályos anyag szerkezetét vizsgáltuk rugalmas röntgen szórással. A kapott Lau szórási képet a következő ábra mutatja a kristály legmagasabb szimmetriájú irányaiban, melyekről az is kiderült, hogy egymásra merőlegesek.

- Milyen a kristályrács szimmetriája? Milyen lehet a Bravais rács?
- A Neumann elv felhasználásával számold ki, hogy milyen alakú lesz az anyag σ_{ij} vezetőképesség tenzora (hány független eleme van; mely elemei zérustól különbözők).

2.feladat

Az ábrán látható kétdimenziós kristály kétféle atomból épül fel (körök és pontok).

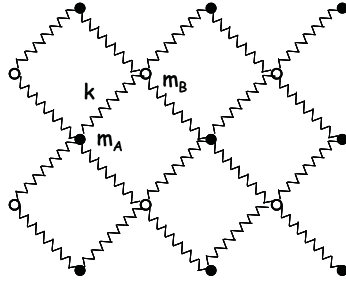
legyen v általános (irracionális) paraméter!

- Határozd meg a kristály bázisát! Hány atomból áll? (3 pont)
- Írd fel a rács elemi rácsvektorait! Határozd meg a reciprokrácsot! (2 pont)
- Számítsd ki a szerkezeti tényezőt (körök: f_1 , pontok: f_2)! (4 pont)
- Válaszolj az előző kérdésekre a $v=1/2$ esetben! Hol lesznek ekkor megengedett- illetve tiltott reflexiók a reciprok térben? (3 pont)
- Ekkor a diffrakciós kép kvalitatíve különbözik az általános esettől. Oldd fel a látszólagos ellentmondást az általános esetből kiindulva a $v \rightarrow 1/2$ határátmenetet vizsgálva! (4 pont)

3.feladat

Tekintsük a képen látható rácsot, első szomszéd kölcsönhatással, ahol az A típusú m_A tömegű atomok B típusú, m_B tömegű atomokkal vannak összekötve. Vizsgáljuk a síkra merőleges rezgéseket!

- Határozd meg a bázist, és a rácsvektorokat!
- Írd fel A és B atomok mozgásegyenletét!
- Határozd meg a diszperziós relációt!
- Vizsgáld $q = 0$ -ra a kapott diszperziós relációt! Határozd meg kitéréseket (sajátvektorokat)! Milyen módusokat kapsz?

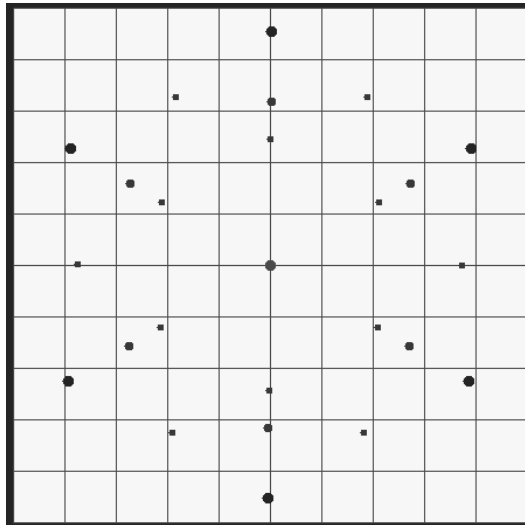
Szilárdtestfizika gyakorlat, 1. pótzh

2008. december 18.

1.feladat

Egy két dimenziós, egy atomos elemi cellájú kristályos anyag szerkezetét vizsgáltuk rugalmas röntgenszórással. A kristály síkjára merőlegesen érkező röntgen nyaláb esetén a kapott Laue szórési képet a következő ábra mutatja.

- Add meg a rács összes szimmetriáját az eltolásoktól eltekintve? Milyen rácsról van szó? (6 pont)
- A Neumann elv felhasználásával számold ki, hogy milyen alakú lesz ezen két dimenziós anyag σ_{ij} vezetőképesség tenzora, ahol $i, j = \{x, y\}$. Hány független eleme van és mely elemei zérustól különbözők? (7 pont)

2.feladat

Tekintsük azt a kristályt, melyben mind az A mind a B típusú atomok egyszerű köbös rácsot alkotnak a rácsállandóval. Az A és B atomok alrácса egymáshoz képest $\mathbf{r} = a/2 \times (\mathbf{i} + \mathbf{j} + \mathbf{k})$ vektorral el van tolva.

- Határozd meg a kristály bázisát! (3 pont)
- Írd fel a rács elemi rácsvektorait! Határozd meg a reciprokrácsot! (2 pont)
- Számítsd ki a rugalmas röntgenszórás szerkezeti tényezőjét, ha az A illetve B típusú atomok szórási tényezője f_A illetve f_B ! (4 pont)

- d. Válaszolj az előző kérdésre az $f_A \rightarrow f_B$ határesetben! Az előző esethez képest hol lesznek ekkor tiltott reflexiók a reciprok térben? A röntgen szórás kép alapján milyennek látjuk ekkor a kristályrácsot? (4 pont)

3.feladat

Egy háromszögrács rezgéseit a következő egyszerű modellel írjuk le: a szomszédos atomokat k rugóállandójú, egyensúlyban feszítetlen rugók kötik össze. Vizsgáljuk meg a rács síkbeli rezgéseit!

- b. Írd fel a mozgásegyenletet a síkbeli elmozdulás komponenseire! (6 pont)
- c. Határozd meg a diszperziós relációt! (5 pont)
- d. Vizsgáld $q = 0$ -ra a kapott diszperziós relációt! Határozd meg kitéréseket (sajátvektorokat)! Optikai vagy akusztikus módusokat kaptál? (3 pont)

Szilárdtestfizika gyakorlat, 1. zh

2009. november 6.

1.feladat

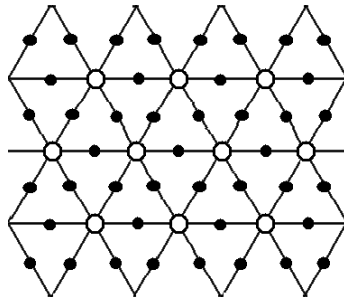
Tekintsünk egy kristályt egy atomos bázissal, melyben az atomok az egyik kristálytani tengelyre merőleges síkban a rácsállandójú háromszög rácsot alkotnak és ezek a síkok a tengely irányában eltoltan $\sqrt{3}/2 \cdot a$ távolságoként ismétlődnek.

- Add meg a kristály elemi rácsvektorait és reciproklátsvektorait! Milyen Bravais rácsa van a valós kristálynak és a reciproklátsvektorok térbelének? Rajzold fel a rács és a reciproklátsvektorok elemi celláját a jellemző méreteket feltüntetve! (4 pont)
- Add meg, ábrán is jelölve, a kristály Wigner-Seitz cellájára jellemző összes szimmetria műveletet! (4 pont)
- A kristály szimmetria műveleteinek ismeretében mutasd meg, hogy maximálisan hány független eleme van a kristály valamely tulajdonságát leíró ε_{ij} két indexes tenzormennyiségnek! (5 pont)

2.feladat

Az előző feladatban szereplő kristályból pormintát készítünk és monokromatikus fénnel rugalmas röntgen szórási kísérletet végzünk.

- A rács elemi rácsvektorainak ismeretében add meg, milyen θ szórási szögeknél kapunk véges szórt intenzitást a Bragg feltétel alapján? (5 pont)
  - Abban az esetben, ha a kristály (ezen belül az őt alkotó háromszög rácsok) bázisa több atomosá válik az alábbi ábrának megfelelő módon, add meg a röntgen szórási szerkezeti tényezőjének reciproklátsvektoroknál fölvetett értékét! Az f_A (teli körrel jelölt atomok) és f_B (üres körrel jelölt atomok) atomi szórási tényezők mely aránya esetén és mely reciproklátsvektoroknál lesz a szerkezeti tényező miatt kioltás? (6 pont)
- + Mely θ szórási szögeknél tűnik el a szórt intenzitás a szerkezeti tényező miatt? (4 pont)

3.feladat

Tekintsük egy kristályt, melynek Bravais rácsa egyszerű tetragonális (azaz elemi rácsvektoraira teljesül: $\mathbf{a}_1 \perp \mathbf{a}_2 \perp \mathbf{a}_3$ és $a_1 = a_2 \neq a_3$) és elemi cellája egy atomot tartalmaz. Vizsgáljuk a rács rezgéseit harmonikus közelítésben, mindhárom kristálytani irányban első szomszéd kölcsönhatást feltételezve egyensúlyban is megfeszített rugókkal. Az $\mathbf{a}_1$ és $\mathbf{a}_2$ irányban a rugóállandó k_1 és az egyensúlyi feszítő erő F_1 , míg $\mathbf{a}_3$ irányban a rugóállandó k_2 és a feszítettség F_2 .

- Egy kiszemelt atomra írd fel a mozgásegyenleteket! (4 pont)

- b. Határozd meg a rezgési módusok frekvenciáját (diszperziós reláció) és rezgési vektorát (polarizáció)! (6 pont)
- c. Nevezd meg, mely fonon ág ír le akusztikus és melyik optikai rezgést! (2 pont)
- d. Határozd meg az egyes fonon ágak állapotosságát a rövid hullámszámú ($q \rightarrow 0$) határesetben! (4 pont)

Szilárdtestfizika gyakorlat, 1. zh

2010. október 29.

1.feladat

A CuO_2 sík olyan szerkezet, ahol a Cu atomok egyszerű négyzetrácsot alkotnak és az O atomok a szomszédos Cu atomokat összekötő szakaszok felezőpontjában találhatók.

- Határozd meg a CuO_2 sík, mint 2 dimenziós kristály bázisát és a hozzá tartozó Bravais rácsot! Számítsd ki a reciprokrács elemi rácsvektorait! Hány darab és milyen fononmódus van a rendszerben, ha az atomok tetszőleges irányú (3 dimenziós) elmozdulása megengedett? (4 pont)
- Írd fel a bázisatomok mozgásegyenletét CuO_2 síkra merőleges kitérések esetére a megfeszített rugós modellben, ahol csak a szomszédos Cu-O párok között van kölcsönhatás! (5 pont)
- Határozd meg a fononmódusok frekvenciáit általános $\mathbf{q}$ hullámszámvektorra! $\mathbf{q} = 0$ esetén add meg értéküket és a hozzájuk tartozó atomi elmozdulás vektorokat! (6 pont)
- Az akusztikus módus esetén add meg a fonon diszperzió ($\omega(\mathbf{q})$) közelítő alakját $\mathbf{q} \rightarrow 0$ -ra és határozd meg erre az állapotosűrűséget! (4 pont)

2.feladat

Tekintsünk egy köbös szimmetriájú kristályt, melyben alacsony hőmérsékleten a köbös z-tengely irányában ferroelektromosság alakul ki. Ezt szimmetria szempontjából úgy tekinthetjük, hogy minden rácspontra ráhelyezünk egy vektort, ami egységesen a z-tengely pozitív irányába mutat – ez fogja esetünkben szemléltetni az elemi cella szimmetriáját az alacsony hőmérsékleti fázisban.

- Add meg e ferroelektromos kristály összes szimmetriáját! (6 pont)
- A Neumann-elv felhasználásával határozd meg, hogy a két indexes tenzormennyiségeknek (pl. dielektromos tenzor), hány független eleme van a ferroelektromos fázisban! (7 pont)

3.feladat

Egy kristály elemi celláját egy szabályos tetraéder csúcsain elhelyezkedő 4 darab A típusú atom és a tetraéder középpontjában található B típusú atom adja.

- Határozd meg a fenti elemi cellára a szerkezeti tényező! (8 pont)

Szilárdtestfizika gyakorlat, pótzh 2.

2010. december 16.

1.feladat

Vegyük egyforma m tömegű atomok egy dimenziós láncát, ahol az atomok a távolságra helyezkednek el egymástól és azonos k rugóállandójú rugókkal vannak összekötve. Vizsgáljunk csak láncirányú kitéréseket!

- Határozd meg a fononmódusok diszperziós relációját! Hány akusztikus és hány optikai fonon van? (5 pont)
- Most vegyük ugyanezt az atomi láncot, de minden második rugó rugóállandóját válasszuk k helyett $k + \Delta k$ -nak! Vezesd le ismét a fononmódusok diszperziós relációját! Hány akusztikus és hány optikai fonon van? Mi okozta a változást ezek számában? (6 pont)
- Rajzold fel az a.) és b.) eset diszperziós relációit egy ábrára. (4 pont)

2.feladat

- Adjuk meg a grafén Bravais rácsát és annak eltolási szimmetriáit! (3 pont)
- Adjuk meg a grafén Wigner-Seitz celláját és annak szimmetriáit! (4 pont)
- Hatarozzuk meg a grafén röntgenszórási szerkezeti tényezőjét általános $\Delta \mathbf{k}$ szórási vektorra! (6 pont)
- (+3 pont) Egyetlen grafén rétegen mérünk rugalmas röntgen szórást úgy, hogy a bejövő röntgen nyaláb hullámszámvektora benne van a grafén réteg síkjában. Milyen lesz a szórási kép?

3.feladat

Egy dimenziós a rácsállandójú kristályban az egyik optikai fononág diszperziós relációja $k^2 + m^2 = c^2 \omega^2$ alakú, ahol az m és c konstansok.

- Rajzoljuk fel a fenti diszperziós relációt! Írjuk fel ezen optikai fononok $g(\omega)$ állapotsűrűségét! (12 pont)
- (+3 pont) Mekkora a fononok $\partial \omega / \partial k$ csoportsebessége? Nézzük meg a kis és nagy k -ra vonatkozó határesetet! Mi m és c jelentése?

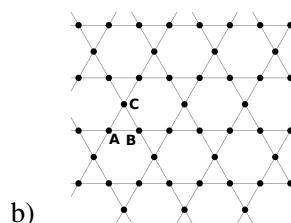
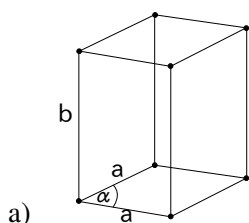
Szilárdtestfizika gyakorlat, 1. zh

2013. november 8.

1. feladat

Egy háromdimenziós rács Bravais cellája egy az a) ábrán látható rombusz alapú egyenes hasáb. A hasáb élei a és $b \neq a$ hosszúságúak, és az alapot jellemző szög $\alpha \neq 90^\circ$.

- Határozd meg az elemi rácsvektorokat és add meg azok Descartes koordinátáit! (3 pont)
- Határozd meg az összes pontműveletet, amelyre a rács invariáns! (4 pont)
- Lehetséges-e a rendszerben mágnesezettség? A választ indokold! (2 pont)
- Hány független eleme van a vezetőképesség tenzornak? (4 pont)
- Mi lenne a válasz a c) és d) kérdésekre, ha $\alpha = 90^\circ$ lenne? (3 pont)

2. feladat

A b) ábrán látható kagome rács atomjainak atomi szórási tényezője $f_A = 2f_B = 2f_C$.

- Határozd meg az elemi cellát és az elemi rácsvektorok Descartes koordinátáit! Ábrázold a reciprok rácsot és rajzold be az első Brillouin-zónát! (2+3 pont)
  - Számold ki az elemi cellát jellemző szerkezeti tényezőt! (2 pont)
  - A reciprok rácson ábrázolva szemléltesd, hogy a szerkezeti tényező mely Bragg csúcsoknál eredményez kioltást! Hogyan módosítja a többi csúcsot a szerkezeti tényező? (4 pont)
- +) Miért nem látunk a szórási képen háromfogású forgatási szimmetriát? (2 pont)

3. feladat

Tekintsük egy kétdimenziós szabályos háromszögrács atomjainak síkra merőleges kitéréseit! Az atomok kollektív mozgását olyan rugómodellben határozzuk meg, melyben az első szomszéd atomokat egy F_0 előfeszítésű, k rugóállandójú rugó, míg a másodsomszédokat egy előfeszítetlen, k' rugóállandójú rugó köt össze. A kétdimenziós rács rácsállandója a .

- Határozd meg az elemi cellát és az elemi rácsvektorok Descartes koordinátáit! (2 pont)
- Írd fel az atomok síkra merőleges mozgásának mozgásegyenletét harmonikus közelítésben! (3 pont)
- Határozd meg a mozgásegyenlet alapján a síkra merőleges rezgések diszperziós relációját! Hány akusztikus és hány optikai ágat kaptál? (4 pont)
- Milyen hangsebesség jellemzi a diszperziós relációt kis frekvenciáknál? Hogyan viselkedik a frekvenciafüggő állapotsűrűség ebben a tartományban? (4 pont)

Segítség: $\sin x \approx x$, ha x kicsi.

Szilárdtestfizika 1. pótzh.
(2013. december 17.)

1. A kvázikristályokban megfigyelhetőek eltolási szimmetriával nem összeegyeztethető forgatási szimmetriák is. Tegyük fel, hogy a Neumann elv alkalmazható a kvázikristályok esetén is. Kaptunk egy 3 dimenziós kvázikristályt, amiről annyit tudunk, hogy van egy C_{5v} szimmetriája az egyik tengely körül, a többi szimmetriáját nem ismerjük.

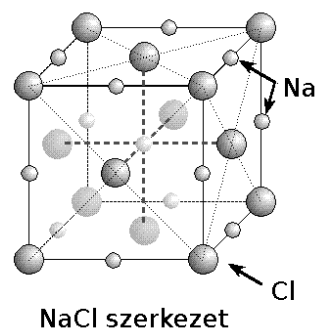
- (a) Írd fel 2 dimenzióban az eltolással összeegyeztethető forgatási szimmetriákat! (2 pont)
 (b) A Neumann elvet alkalmazva milyen alakú lesz a vezetőképesség tenzor a tengelyre merőleges síkban? (4 pont)
 (c) Milyen alakú lesz a teljes (3 dimenziós) vezetőképesség tenzor? Hány független eleme lehet maximumán? (3 pont)
 (d) Lehet-e az anyag ferroelektromos, vagy ferromágneses? Miért? (2 pont)

2. Határozd meg a konyhasóból (NaCl) készült porminta szórési képét! A NaCl szerkezetét mutatja a mellékelt ábra.

- (a) Mi a NaCl Bravais rácsa? Hány atomos az elemi cella? Határozd meg az elemi rácsvektorokat és azok Descartes koordinátáit, valamint a reciprok rácsvektorokat! Mi lesz a reciprokrács? Írd fel a bázis atomjaihoz mutató vektorokat az elemi rácsvektorokkal kifejezve! (3 pont)
 (b) Határozd meg a szerkezeti tényezőt és a szórt intenziást! (4 pont)
 (c) Milyen szögekben látunk szóródást? A szögekre $\sin^2(\theta) = cN$ alakú feltételt kapunk, ahol N egész szám. Add meg c és N kifejezését! Add meg a 4 lehetséges legkisebb értékét N -nek! Mely reciprokrácsvektorok adnak járulékot N legkisebb nem 0 értékéhez? Milyen intenzitás tartozik az egyes járulékokhoz? (6 pont)

Segítség:
$$\begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 1 \end{pmatrix}^{-1} = \frac{1}{2} \begin{pmatrix} 1 & 1 & -1 \\ 1 & -1 & 1 \\ -1 & 1 & 1 \end{pmatrix}$$

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 & -1 \\ 0 & 1 & -1 \\ 0 & 0 & 2 \end{pmatrix}^{-1} = \frac{1}{2} \begin{pmatrix} 1 & 0 & 1/2 \\ 0 & 1 & 1/2 \\ 0 & 0 & 1/2 \end{pmatrix}$$

3. Tekintsünk egy kétdimenziós derékszögű kristályt az xy síkban, amelyben az elemi rácsvektorok a ill. b hosszúak! Modellezzük úgy a rács rezgéseit, hogy az elsőszomszéd atomokat x irányban k_1 rugóállandójú, F_0 előfeszítésű, y irányban pedig k_2 rugóállandójú, és szintén F_0 előfeszítésű rugók kötik össze.

- (a) Írd fel az atomok mozgásegyenleteit az x , y és z irányokban! (6 pont)
 (b) Határozd meg az egyes fononágak diszperziós relációit! (4 pont)
 (c) Tekintsük a rácsra merőleges rezgések diszperziós relációját! Határozd meg ezen fonon-ág frekvenciafüggő állapotsűrűségét alacsony frekvenciákon! (6 pont)

Szilárdtestfizika 1. zh. (2014. november 7.)

A zh összpontszáma 46 pont, de a maximálisan szerezhető pontszám 40. Minden feladatot be lehet adni.

Név:

NEPTUN:

Pontszám: 1.

2.

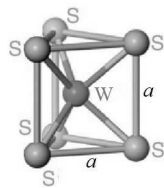
3.

4.

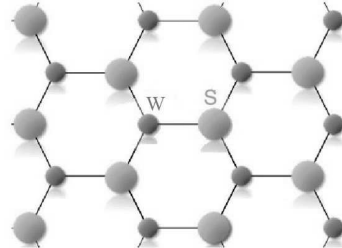
Σ

1. A WS_2 (wolfram-diszulfid) kristályos anyag, amelyből ma már kvázi kétdimenziós, összesen 3 atomi réteg vastagságú mintákat is elő tudnak állítani. A felső rétegben csak kén, a középsőben csak wolfram, az alsó rétegben pedig szintén csak kén atomok találhatóak. A WS_2 kristályszerkezetét az alábbi ábra mutatja, a jobb oldalon felülnézetben (a két kén réteg fedésben van egymással, ezért csak a felső réteg látszik), a bal oldalon pedig a wolfram lokális környezete látható 3D-ben.

a

b

A $W - W$ távolság, a $S - S$ távolság egy adott rétegben, valamint az alsó és felső kénréteg távolsága egyaránt a . A középső W réteg a felső és alsó kénrétegtől egyaránt $a/2$ távolságra van, míg az elsőszomszéd $W - S$ távolság $\sqrt{\frac{7}{12}}a$.

A dolgozat feladatai ezen három atomi réteg vastagságú kvázi 2D anyagra vonatkoznak.

- Határozd meg a Bravais-rácsot, az elemi rácsvektorokat, az elemi cellát, valamint a bázisatomokhoz mutató τ vektorokat! Hány atomos az elemi cella? (4)
- Határozd meg az elemi reciprokrács-vektorokat, ábrázold a reciprokrácsot és rajzold be a Brillouin-zónát! (5)

2. Rácsrezgések

Vizsgáld meg a WS_2 kvázi 2D kristály síkra merőleges rezgéseit, az *előfeszítetlen* rugós modellben! Tegyük fel, hogy csak a szomszédos wolfram és a kén atomokat köti össze k_1 rugóállandójú rugó, a $W - W$ és az $S - S$ kötésekét hagyjuk figyelmen kívül.

- Határozd meg, hogy a szomszédos W és S atomok Δu_z – rácssíkra merőleges – elmozdulásaihoz mekkora z irányú $F_z = k\Delta u_z$ erő tartozik! Határozd meg k értékét k_1 -gyel kifejezve! (4)
- Írd fel az atomok mozgásegyenleteit k segítségével, majd határozd meg a dinamikai mátrixot Fourier-térben. (4)
- Mutasd meg, hogy van olyan fonon-módus, amiben csak a wolfram atomok végeznek mozgást! Milyen hullámszámok tartoznak ehhez a módushoz? Jelöld ezeket a hullámszámokat a Brillouin-zónában is. Mekkora frekvencia tartozik ehhez a rezgéshez? (4)
- Miben változna a b) és c) részfeladatok eredménye, ha az azonos síkban lévő kén atomokat, ill. az azonos síkban fekvő wolfram atomokat is összekötné egy k_2 ill. k_3 rugóállandójú, előfeszítetlen rugó? (2)

Segítség: $\mathbf{F}_{12} \approx F_0 \frac{\mathbf{r}_{12}}{|\mathbf{r}_{12}|} + \left(\frac{F_0}{|\mathbf{r}_{12}|} + \left(k - \frac{F_0}{|\mathbf{r}_{12}|} \right) \frac{\mathbf{r}_{12}}{|\mathbf{r}_{12}|} \circ \frac{\mathbf{r}_{12}}{|\mathbf{r}_{12}|} \right) \Delta \mathbf{u}$

3. Szórás kísérlet

A WS_2 mintán a minta síkjában fekvő nyalábbal szórás kísérletet végzünk (a hullámszámvektor z komponense 0).

- Határozd meg a szerkezeti tényezőt! Van-e tiltott reflexió valamely hullámszámnál? Ábrázold a

reciprokrácson, hogy hol láthatunk szórást, és jelöld az intenzitást is. (6)

b) A minta enyhén szennyezett, amit úgy modellezünk, hogy a kén atom helyett p valószínűséggel oxigén atomokat találunk. Ábrázoljuk, hogyan változik a szórási kép jellege? (2)

4. Neumann-elv alkalmazása

a) Határozzuk meg a WS_2 kvázi 2D kristály mint 3D objektum pontszimmetriáit. (5)

b) Milyen feltételeket szabnak ezek a szimmetriatulajdonságok a 3D vezetőképesség tenzorra? Hány független eleme lesz a vezetőképesség tenzornak?(5)

c) Rendelkezh-e a kristály spontán polarizációval? (1)

d) A kristályra a b) ábra síkjában fekvő, az ott látható szabályos hatszögek egyik oldalával párhuzamos irányú mágneses teret kapcsolunk. Az ezen térrel párhuzamosan kialakuló mágnesezettség csökkenti a rendszer szimmetriáját, egyes műveletek már nem, vagy csak az időtükrözéssel együtt végrehajtva transzformálják önmagába a mágneses kristályt. Az időtükrözést úgy értelmezzük, hogy megfordítja az időtükrözésre páratlan vektorok, például a mágnesezettség irányát. Mik lesznek a mágneses kristály pontszimmetriái? (3)

e) A mágneses szimmetria megenged-e, és ha igen milyen irány(ok)ban elektromos polarizációt? (1)

Szilárdtestfizika gyakorlat, 1. zh

2015. november 6.

A zh összpontszáma 46 pont, de a maximálisan szerezhető pontszám 40. Minden feladatot be lehet adni, a csillagozott példák nehezebbek. Minden feladatot külön, névvel és NEPTUN-kóddal ellátott lapra írjatok.

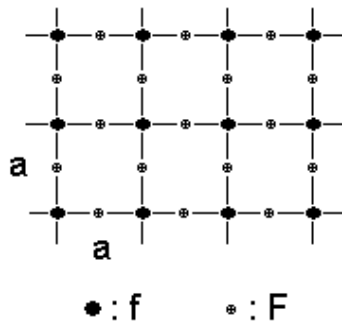
Név:

NEPTUN:

Pontszám: 1.   2.   3.   4.

1.) Szórás kísérlet

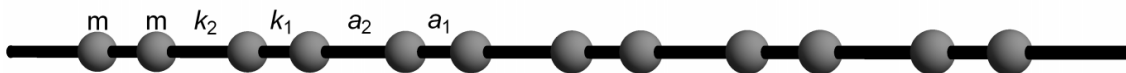
Tekintsük az alábbi ábrán látható CuO_2 síkot!

- a.) Határozd meg az elemi cellát, az elemi rácsvektorokat és a reciprok rácsvektorokat! (3 pont)
- b.) Számold ki az elemi cellát jellemző szerkezeti tényezőt, ha az atomi szórási tényező az oxigén és a réz esetén F illetve f ! (4 pont)
- c.) Határozd meg az egykristály Laue-szórás kísérletben a szórt intenzitás hullámszám-függését! (4 pont)
- d.) Add meg a rézatom atomi szórási tényezőjét, ha az atomot r_0 sugarú, Q felületi töltésű gömbhéjjal modellezzük (a töltéseloszlást modellezd Dirac-delta eloszlással)! A számolás során szükség lehet az $x = r \cos \theta$ helyettesítésre. (4 pont)

2.) Rácsrezgések

Adott egy egydimenziós lánc, ahol az egyforma (m tömegű) atomok felváltva a_1 és a_2 távolságra követik egymást. Ezen lánc longitudinális rezgéseit vizsgáljuk. Tegyük fel, hogy az a_1 távolságú atomokat k_1 , az a_2 távolságú atomokat k_2 rugóállandójú, előfeszítetlen rugók kötik össze ($k_1 > k_2$).

- a.) Számold ki, és vázold a fononspektrumot. Tüntesd fel a körfrekvenciákat a Brillouin-zóna közepén és szélén, valamint figyelj ezen pontok közelében a diszperzió meredekségére. (6 pont)
- *b.) Mennyi a hangsebesség? (2 pont)

- c.) Legyen $a_1 = a_2$! Hogyan módosul a spektrum? (1 pont)
- *d.) Fehér fényel megvilágítjuk ezt az anyagot. A fény terjedési iránya merőlegesen a láncrea, és a rezgő elektromos tér párhuzamos a lánccal. Lesz-e, és ha igen milyen körfrekvencán lesz abszorpció? (2 pont)
- e.) Rajzold le vázlatosan az állapotosűrűséget (nem szükséges kiszámolni)! (2 pont)
- *f.) Vegyük a $k_1 = k_2$ esetet! Mi történik a fononágak körfrekvenciájával a zónahatáron? Ennek mi a magyarázata? (2 pont)

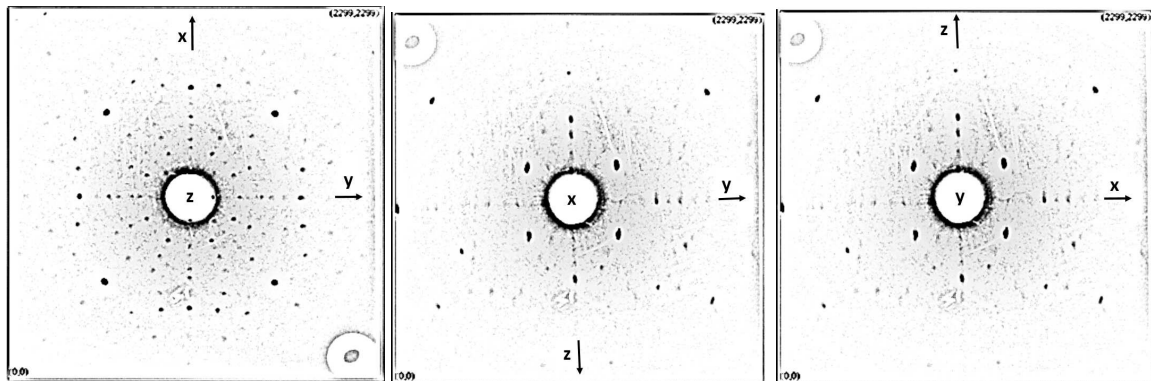
3.) Fononok állapotosűrűsége

Adott egy egydimenziós lánc, ahol az egyforma (m tömegű) atomok a távolságra követik egymást. Ezen lánc longitudinális rezgéseit vizsgáljuk. Tegyük fel, hogy az atomokat k rugóállandójú, előfeszítetlen rugók kötik össze.

- a.) Írd föl és rajzold le vázlatosan a fonon diszperziós relációt (ha nem emlékszel rá, számold ki)! (1 pont)
- b.) Számold ki az állapotosűrűséget! (Használd az $\omega_0 = 2\sqrt{\frac{k}{m}}$ jelölést.) (6 pont)

4.) Neumann-elv

Az alábbi ábrán egy multiferroikus egykristályon, a $\text{Sr}_2\text{CoSi}_2\text{O}_7$ -on Laue-módszerrel készült Röntgen-szórás kísérlet eredménye látható három egymásra merőleges irányból beeső Röntgen-sugárzás esetén. A fekete pontok a szórt intenzitásban megjelenő csúcsokat jelzik. (Az ábrán Kocsis Vilmos mérése látható.)

- a.) Sorold fel, a szórási kép alapján milyen forgatási szimmetriákkal rendelkezik a kristály Bravais-rácsa! (2 pont)
- b.) Sorold fel a szórási kép alapján a kristály Bravais-rácsának tükrözési szimmetriáit! Inverziós szimmetriával rendelkezik a Bravais-rács? (3 pont)
- c.) A Neumann-elv felhasználásával határozd meg a vezetőképesség-tenzor alakját, ha feltesszük, hogy a bázis nem csökkenti a kristály szimmetriáját! Hány független eleme van? Létrejöhét spon-tán elektromos polarizáció az anyagban? (4 pont)